

**Sarlatánok
végnapjai** Csiki László:
Ajakír
Magvető, Bp., 2008.

Nem számolta össze senki, hány versében, hány prózai írásában szólítja meg, idézi, hívja ki maga ellen Csiki László a Halált, hogy aztán minél messzebb üzze; más-kor azonosul vele, néha ellentétéként emelkedik magas-ba, sőt az írás alapfeltételének, velejárójának nevezi: „...a dolog hitelét már az is rontja, hogy életben marad utána, holott nem kellene.” (*Vers és valóság*) Három kisregényét (*Titkos fegyverek, A céda nyúl, Adam Adam* Magvető, 1990) tartalmazó kötete első oldalára felírta az egyértelműen Shakespeare-re utaló mondatot: „Apám kísértetének ajánlom.”

A hiedelem szerint a kísértetek a túlvilágból térnek vissza, a dán királyfitól is a szellem-apa követeli az igazságtévést, és Csiki László (egész életére, minden munkájára érvényes ez!) olyan konok, makacs igazság-kereső volt, mintha csak őt is irányította volna valaki a metafizikai világból.

Ünnepre készültünk, az *Ajakír* könyvbemutatóját készítettük elő az Írók Boltjában, de ő, sajnos, azon már nem vehetett részt, 2008. október 3-án átköltözött (rokonaihoz?) az igazságtévő szellemek világába. Az *Ajakír* keletkezéstörténetéhez hozzátartoznak ezek a tragikus életmozzanatok is, amelyek megnehezítik a hűvös, tárgyilagos vizsgáldást.

* * *

Vannak életművek, amelyekben a ciklikus felépítés-re tanácsos odafigyelni. Csiki László verseskönyvei ilyenek, de az *Ajakír* „hosszú történet” is a fent említett három kisregény folytatása. Mindháromnak kerek, önálló és befejezett(len) a cselekménye, de eszmeileg, sőt időbeliségük alapján egymásból nőnek ki. Az *Ajakír* – nem ok nélkül „hosszú történet” – eseménySORA lát-szólag, első pillanatra nem sokban különbözik a klasz-szikus regények cselekményétől. Egy francia illatszer-ügynök két bőrönd mintaáruval megérkezik egy feltéte-lezhetően balkáni ország legnagyobb repülőterére azzal a céllal, hogy jó üzleteket köt, csakhogy...

Gyakran vezet be, indít Csiki váratlan fordulatot a „csakhogy” vagy az „igen ám, de” szavakkal.

Csakhogy ezen a repülőtéren legalább harminc rühös-poros kutya kószál, sündörög, néhány észak-vietnámi turista ácsorog, fekete kalapos, szürke felöltös férfiak figyelnek mereven, mintha üvegszemük volna, ujjukon pecsétgyűrű. A klasszikus regények férfihősére emlékez-tető rúzsügynök nem hódítja meg a világot, ellenkezőleg, úgy rendelkeznek vele a civil ruhás titkosrendőrök, mint

tárgyi tulajdonnal. Autóba tessékellik, zötyögős útjuk vas-hulladék telepeken halad át, a szálloda, ahová viszik, inkább csarnok, mint polgári építmény: hamisítatlan falanszter. A *zónában* vagyunk, Csiki László kísérteties területén, amely hasonlatos a „*sinistra körzethez*” (Bodor Ádám) és az esőszapulta, elhagyatott telephez (Krasznahorkai László). Nem ismeretlen korábbi írásai-ban sem ez a szurrealista világ. Az *Adam Adam* kisregé-nyében például fantasztikus mesét mond Adam a fogadott (vagy valódi?) kislányának, Ajakírnak negyven árváról, akik „járták tovább az országot egy sose látott állat nyo-mában, ki egy öles lábú madár s egy szamár keverékeként egyszer fellegekbe szállt, másszor bogáncsot abrakolt az emlékezetekben”. Természetesen nemcsak utolsó köny-vének címe azonos egy korábbi regényhősnője nevével, hanem hasonló a cselekményszövés, a fantáziajáték, a realitás, amiből dolgozik, s azonos az a fanyar humor, a groteszk képalkotás és líraiság, amely Csikit minden kor-társától megkülönbözteti. Az *Ajakír*ban minden esemény-mozzanat, a figurák minden álma, öröme, bánata, érvé-nyesülési vágya s főleg karrierje a diktátor személye körül forog, alakul. A *zónában* nincs érzékelhető termelés, kereskedelem, nincs infrastruktúra, nincs közélet, sőt – horribile dictu! – nincs politika, csupán a Haza Bércének minden agysejtet betöltő uralma létezik, még-pedig olyan méretű, hogy az nem (csak) perszonalifikál-ott diktatúra (Ceaușescu nevét nem említi, se Romániát!), hanem az egész országot megfertőzőtt, a lakosság minden tagját megbetegített pestisjárvány, epi-démia. Mint spongya a pállott vizet, úgy szívja magába a lakosság ezt a szellemet, s válik azonossá vele. Azért olyan gyakoriak a nagygyűlések, azért olyan intenzív a népmozgalom, mert ezáltal mindenki részese lesz a dikta-túra által elkövetett bűnöknek, a hatalom átruházza a felelősséget az állampolgárokra. „A diktatúra lényege a beolvasztás” – írja. Mintha Bibót olvasnánk!

Egy másik médium, amelybe Csiki behatol, egy másik irány, amely felé elhajlítja az eseményszálakat, az a vámpírium, a babonás hiedelem, a Drakula-szind-róma. „Van nekik egy kórházuk fenn a hegyekben – mesélik széltében-hosszában az emberek –, oda viszik fel a kisbabákat, és veszik tőlük a vért, aztán beömlesz-tik a nagyfőnökbé. Attól ilyen fiatalos.”

Csiki szereplői ismeretlen tájon bolyongnak, sőt a teljes létbizonytalanság állapotát is megteremti a narrá-ció széthasogatásával. A francia ügynök egyes szám első személyű monológja néhány oldal után bizonyta-lanná válik, az eseményeket itt már egyértelműen a szerző mesél el, hisz a francia kereskedő nem tudhatja, hogy a legkisebb testvér a családban „a legidősebb bátyja nevét kapta”, és azt sem, hogy: „Haza Bérce még

abban az időben, amikor útszéli kis kavics volt csupán ..., valami tyúklopás vagy ahhoz fogható csirkefogóság miatt egyszer csak belülről látta meg a börtönfalakat...” S mivel a meg nem nevezett ország lakosságának kétszemélyes diktatúra tébolyát kellett elviselnie, mivel egy jobb sorsra érdemesíthető népen kétféjű szörny uralkodott, ezért a Haza Bércze feleségét, az Első Hölgyet – aki „soha nem tudja lemosni magáról a szarzagot”, és akinek pénisz alakú ajakírt és altest-vibrátort hozott a derék gall –, a hatalom ellen forduló (vagy csak provokátor?) titkosrendőr olyan ordenáre, obszcén, triviális szavakkal idézi, amelyből, ha addig nem, ráismerünk a román „first ladyre”. „Tudja, mit mondott nekem magáról? Etesétek-itassátok torkig a nyavalyás csigazabálót, küldjete rá egy kurvát, amelyik nem fingik keféls közben, aztán küldjete haza a francba.”

Csakhogy a csigazabáló franciáról kiderül, innen, ebből az országból menekült emigráns, s csak azért vette föl a Konstantin Barapoulos görög nevet, hogy még nagyobb legyen körülötte a homály, jobban el tudjon rejtőzni a hatalom (és önmaga?) elől egy tudathasadásos állapotba. „Bent is voltam ebben az idegen országban, meg nem is” – mondja már a repülőtéren, és ez úgy is igaz, hogy belül és kívül van a történeten/történelmen. Az emigráns identitása mindig zavaros, Konstantin Barapoulos kínosan vigyáz arra, nehogy C-vel, vagyis román K-val írják a nevét, mert ő nemes francia, de csapdába esik, hisz mindent tudnak róla, és rokonai élnek az országban. Nagynénje, akit egy vidéki kisvárosban meglátogat (a helyszínrajzban Csiki szülővárosának képe dereng fel), Em (Mária), hajdani szerelme, aki Kuttyához (!), a besúgóvá züllött régi haverhoz ment hozzá feleségül és Wudu, a gyermekkori pajtás. A skizofrén tudatállapot azzal válik teljessé, hogy Lucille, a nyakára küldött szállodai kurva – akárcsak a diktátort körülvevő testőrök, titkosrendőrök – gyilkosságot tervez (vagy csak provokátor ő is?), ajakírral szeretné eltenni láb alól a Haza Bércét, de létezik Párizsban is egy Lucille, akit az álfrancia fel-felhív telefonon, monológjait is neki motyogja el, s közben-közben Salome-nak szólítja. „Salome, Salome – mondogattam, mert akkor már így hívtam magamban a lányt.”

A regényszerkezetet a különös időhasználat szabja meg. Csiki a második fejezetben visszatér ügynök hőse-múltjába. Konstantin Barapoulos tiltott határátlépéssel kísérelte meg egykoron a disszidálást, így valószínűleg és nemcsak jelképesen került a senki földjére, a zónába, itt többnapos bujkálás, várakozás után magára hagyják az embercsempészek, akik olyan közömbösen és fásultan üzik ezt a mesterséget, és éppen a tanácsházán, mintha cukorrépat természetnének. Végül

elfogják a határőrök, átadják a rendőrségnek, és itt, a vallató szobában mondja, motyogja magában, magának (ismét Csiki a narrátor!) azt az igazságot, amelyben benne van az egész bolsevista örület lényege: „Nem megtudni akartak tőlem valamit, hanem elpusztítani az önbecsülésemet, és ezzel védtelenné tenni. Az önbecsülés elpusztításának leghatékonyabb módja pedig, ha szembesítik az embert önmagával.” Jelen van tehát minden olyan regényelem, minden olyan kellék az *Ajakírban*, amelyet Kafka, Camus, Musil, Beckett, Ionesco létrehozott: a lebegő, meghatározhatatlan, fantasztikus színtér, a hátborzongató atmoszféra, az abszurd idő, a valóság és az irrealitás ütköztetése. Ez utóbbit Csiki egyedülállóan oldja meg, ő az eseményeket nem satírozza be olyan sűrű vonalhálóval, mint kortársai közül Bodor Ádám vagy Krasznahorkai László, hanem kibeszél a regényből, itt-ott „irodalmatlanít”, különösen a katonai puccsot és a diktatúra bukását tárgyaló részben. „Kik gyilkoltak itt, Wudu?... Ezek képesek elpusztítani az országot, csak hogy ők megmaradjanak.” (...) „A hadsereg lőtt, az elnöké. De annak a tábornoknak az utasítására...”

A filozófiai, életbölcseleti tételek fontos elemei a regénynek. Csiki mindenekelőtt azokat az okokat keresi (ebben Madáchcsal rokon), amelyek a szolgálalküszöget, mint a túlélés alapfeltételét eredményezik. Az ő nemzedéke még láthatta a zokogó tömegeket Sztálin temetése napján, szemtanúja volt évtizedekig annak az extázisnak, amellyel Romániában a diktátor házaspárt éltették, láthatta a tévében, amint a Fehér Ház erkélyéről diadalittasan integet a két sarlatán a világnak, tudta, akadémiák, egyetemek avattak díszdoktorrá egy négyosztályos, félalalfabéta nőszemélyt... Olyan tébolyosorozat ez, amelyre rákérdezni is nehéz: Miért? Miért e vakság? És itt már nem kérdez Csiki László, rezignáltan hullat el egy-két gondolatfoszlányt: „az élet csak a teljes kiszolgáltatottságban nyilatkozik meg igazán”, vagy: „A felháborodás is ellenfelünk cinkosává tesz”. Talányok ezek vagy – kedvelt műfaji meghatározása szerint – vélekedések, amelyekben töprengeni kell, sőt muszáj, s ez az ő legfőbb célja. A töprengések gizgazos, tövises útjára viszi magával az olvasót, de nem kézen fogva: legalább akkora önállóságot követel tőlünk, mint önmagától, mert tudja, hogy kész, végleges igazságok nincsenek.

Legnagyobb talány a befejezés, azzal valóban magunkra hagy, olyanszerű, mint egy Beckett-dráma végkifejlete: „Ha egy egér benéz egy cső egyik végén, a másik egér pedig a másik végén, miért nem látják egymást? Mert az egyik szerdán néz be, a másik csütörtökön. Ennyi az egész.”

Hegedűs Imre János